

Peyzaj Tasarımında Estetik

Serap Yılmaz^{1*}, Emine Tarakci Eren²⁺ ve Elif Merve Alpak³

¹Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye

²Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon, Türkiye

³Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye

*Corresponding author: eminem_tarakci@hotmail.com

⁺Speaker: eminem_tarakci@hotmail.com

Presentation/Paper Type: Oral / Full Paper

ÖZET – Estetik, güzellik bilimi ya da doğanın armonisini öğrenme olarak tanımlanır ve estetik, doğadaki düzenden ve bu düzenin bireyde oluşturduğu memnuniyet duygusundan elde edilir. Peyzaj estetiği ise onu oluşturan bir öğeden değil, peyzajın bütününden ve peyzaja bakanın ürettiği duyuşal verilerden kaynaklanır. Bu nedenle peyzajdaki estetik; kişinin baktığı peyzajdan duyduğu memnuniyet tatmini olarak tanımlanır. Peyzaj estetiği ile peyzajı oluşturan elemanların bütününe oluşturduğu görsel kalite arasında güçlü bir bağ olduğu görülmektedir. Bu bağlamda peyzaj mimarları için, anlaşılması gereken iki bileşen; estetik deneyim ve estetik deneyimini tetikleyen estetik nesnelere. Bu nedenle çalışma iki aşamalı kurgulandı: ilk aşamada estetik deneyim ve peyzaj estetiğinin nasıl değerlendirileceği üzerinde durulurken, ikinci aşamada ise kullanıcının peyzajdaki estetik deneyimini, tasarımcının nasıl yönlendirebileceği peyzaj silüetleri üzerinden tartışıldı. Sonuç olarak, estetik olarak başarılı silüetlerin özellikleri ortaya koyuldu.

Anahtar Kelimeler – Peyzaj estetiği, Peyzaj tasarımı, Görsel kalite

ABSTRACT – Aesthetics is defined as the science of beauty or learning the harmony of nature. Aesthetics is derived from the order in nature and the sense of satisfaction that this order creates in the individual. Landscape aesthetics don't originate from an element that forms it. However, it originates from the whole landscape and the sensory data produced by those who see it. Therefore, aesthetics in the landscape is defined as the satisfaction of the person looking at the landscape. It is seen that there is a strong link between the aesthetics of landscape and the visual quality composed of all of the elements that make up the landscape. In this context, two components to be understood for landscape architects; aesthetic experience and aesthetic object that trigger the aesthetic experience. Therefore, the study was designed in two stages: In the first stage, aesthetic experience and how to evaluate landscape aesthetics were explained. In the second stage, how the designer can direct the user's aesthetic experience in the landscape was discussed through landscape silhouettes. As a result, features of aesthetically successful silhouettes were revealed.

Keywords – Landscape aesthetics, Landscape design, Visual quality

I. GİRİŞ

Estetik, peyzaj mimarları tarafından genellikle tasarım stilinin veya biçimlendirmenin eş anlamlısı olarak kullanılır oysaki estetik insanların çevrelerine verdikleri yanıtları değiştirme gücüne sahiptir. Bu nedenle peyzaj estetiğinin temel felsefesi ve tasarımla nasıl ilişkilendirileceği önemlidir. Çünkü dış mekânlarda yaşanan görsel memnuniyetin değerlendirilmesi, peyzaj araştırmalarının önemli bir konusudur ve genellikle peyzaj estetiği ile ilişkilidir. Peyzaj estetiği, onu oluşturan bir öğeden değil, peyzajın bütününden ve peyzaja bakanın ürettiği duyuşal verilerden kaynaklanır

(Beza, 2010). Richard E. ve ark. (1990) ise peyzajdaki estetiği kişinin baktığı peyzajdan duyduğu memnuniyet tatmini olarak tanımlar. Bu bağlamda peyzaj estetiği ile peyzajı oluşturan elemanların bütününe oluşturduğu görsel kalite arasında güçlü bir bağ olduğu görülmektedir. Daniel (2001) bu düşüncüyü, peyzajın görsel kalitesini “bir peyzajın, estetik mükemmelliği ile ilişkili” diye tanımlayarak desteklemektedir. Bu estetik mükemmeliyet, bakanın peyzajdan aldığı hazla ilişkilidir. Bu nedenle kişinin peyzaj değerlendirmesi; kişiliğine, kültürüne bağlı olduğu gibi peyzajdan elde edilen görsel verilere de bağlıdır (Bishop ve ark. 2001; Val ve ark. 2006). Dolayısıyla, bir peyzajı oluşturan bileşenlerin

özellikleri mekânın estetik niteliği üzerinde doğrudan etkilidir. Bu bileşenlerin tasarımına ilişkin kriterler belirlenirken peyzajın görsel kalitesine dolayısıyla peyzaj estetiğine olan etkileri düşünülmelidir. Tasarımcı, kullanıcının kişisel özelliklerini etkileyemez ancak bu kriterler ile baktığı peyzajdan alacağı estetik memnuniyeti yönlendirebilir.

Lang (1994)'in estetik, bakanın gözlerinde değil, tasarımcının verdiği ipuçlarında saklıdır sözleri bu yaklaşımı doğrulamaktadır. Buna göre, estetik memnuniyet sağlamak için bitkilerin nasıl bir araya getirileceği ve tasarlanmış bir peyzajın estetik açıdan nasıl değerlendirilebileceği önemli bir konudur. Peyzaj estetiği sembolik ve biçimsel estetik ile değerlendirilir:

1. Sembolik estetik; çevredeki anlamsal ilişkileri,
2. Biçimsel estetik; görsel dünyanın dizinini, biçimini, ritmini ve karmaşıklığını inceler (Lang, 1988).

Bu bağlamda çalışma kapsamında tasarımcı şu sorulara yanıt aramaktadır;

1. Bitkilerin bir silüetteki dizimi, biçimi, ritmi peyzaja bakan kişide estetik memnuniyet sağlaması için nasıl düzenlenebilir?
2. Bunu elde edebilmek için, bitki silüetlerinin biçimsel estetik açıdan değerlendirilebilir mi?

Bu doğrultuda çalışmanın kavramsal katkıları biçimsel estetik yaklaşımı ve gestalt teorisinin ortaya koyduğu ilkeler üzerine kurgulanmıştır. Özellikle biçim algısı üzerine kurulu Gestalt teorisinin bitki silüetlerinde biçimsel estetik elde etmek için kullanılabilecek önemli bir kuramdır.

Biçimsel estetik

Biçimsel estetik, çevreyi oluşturan formlara ait somut geometrik nitelikleri değerlendirir ve tasarlanmış-doğal dünyanın ölçülebilir fiziksel özelliklerini, görsel yapısını bir bütün olarak değerlendirir (Lang, 1987; Lang, 1988; Lang, 1994). Biçimsel estetik bu bütünün içerdiği düzen, ritim, tekrar, uyum gibi biçimsel özelliklerin varlığı üzerine odaklanır ve varsayımı ise biçimlerin nörolojik süreçte, çevreyi okunaklı ve memnuniyet verici yapan bir etkisi olduğudur. Biçimsel estetikte görsel kompozisyon içermesi gereken özellikler çeşitli araştırmacılar tarafından şu şekilde incelenmiştir:

Tablo 1. Biçimsel estetikte görsel kompozisyonun özellikleri

Biçimsel Estetikte Görsel Kompozisyon	
Nasar (1994)	Biçim, oran, ritim, ölçek, karmaşıklık, renk, ışık, gölge, düzen, hiyerarşi
Lang (1987)	Düzen, ritim, uyum ve karmaşıklık
Daniel & Vining (1983)	Düzen, ritim, uyum ve karmaşıklık
Yılmaz ve ark. (2018)	Düzen, ritim, uyum ve karmaşıklık

Biçimsel estetik, çevrenin geometrik strüktürü hakkında karar vermeyi sağlayan tasarım prensipleri ile ilgilidir. Bu nedenle görsel deneyimin karakteristik niteliklerini ortaya

koyan araştırmacılar, bunlara ait değerlendirmeleri Gestalt psikolojisi ve bilişsel bilim açısından tutumlara dayandırmaktadırlar (Lang, 1994; Habibi, 2017; Yılmaz ve ark., 2018).

Gestalt Teori

Gestalt Teorisi mimarları ve çevre tasarımcılarını diğer algı teorilerinden daha fazla etkilemiş ve çevrenin estetik algısını anlamada yardımcı olmuştur (Lang, 1987). Gestalt teorisinin çevremizdeki nesnelere nasıl algıladığımızı tartışır ve bir kompozisyonun tamamı ile parçaları arasındaki ilişkiyle ilgilenir. Gestalt teorisine göre bütün, onu oluşturan öğelerden daha çok şeyi ifade eder. Çünkü kişi öğeleri değil, onların oluşturduğu kompozisyonu algılar. Bu nedenle Gestalt Teorisinin odağı; gruplama ve şekil-zemin algısıdır (Yılmaz ve ark., 2018).

Gestalt teorisine göre iyi organize edilmiş bir form, çevresindeki tüm doğal ve yapay öğelerin oluşturduğu arka fona (zemin) göre şekil olarak algılanır. "Form" olma özelliği güçlendirildiğinde, estetik beğeni ve haz duyma başlar (Lang, 1987).

Bu bağlamda, Gestalt psikologları form algısını etkileyen faktörleri (Zusne, 1970; Koffka, 1999) ve birliği ifade etmek için görsel öğelerin nasıl gruplanacağını şu ilkelerle açıklar (Reardon, 2004).

Tablo 2. Gestalt ilkeleri

Yakınlık: birbirine yakın olan öğeleri, grup olarak algılanırlar.	
Benzerlik: bir organizasyonu oluşturan elemanlar ölçü, biçim renk ve doku bakımından benzer niteliklere sahipse, grup oluştururlar.	
Kapalılık: önceden bilinen nesnelerin bazı parçaları eksik olsa da zihin onu tamamlar ve bir bütün olarak algılar.	
Ortak yön (Ortak kader): birçok yönde hareket eden öğeler kompozisyonunda, aynı yöne doğru eğilim gösteren biçimler bütün olarak algılanırlar.	
Devamlılık: benzer ve aynı yöne doğru hareket eden öğeler gruplaşma eğilimi gösterirler.	

Bu ilkeleri içeren görsel bir kompozisyonun psikolojik organizasyonu "iyi" olarak tanımlanır (değerlendirilen bir durum değil, formla tanımlanan bir özellik). İyi formlar uyum, düzen, benzerlik, yakınlık ve basitlik gibi özellikler içerir. Bu özellikleri içeren çevreler "düzenli" ve "kolayca algılanır" olarak kabul edilir. Bu çevreler «birlik» içerir (Reis ve Lay, 2010) ve bu, hem biçimsel estetik hem de görsel algı için çok önemlidir. Gestalt Teorisi tarafından ortaya koyulan, iyi çevre

ve iyi form çoğu tasarımcı tarafından da kabul görür (Lang, 1987).

Bitkilendirme Tasarımı

Peyzaj mekanının formu, ölçüsü, dokusu, rengi ile etkili mekan bileşenleri olan bitkilerin bir araya gelişi, görsel kalite elde etmek için önemlidir (De La Fuente De Val ve Mühlhauser S., 2014). Bu nedenle bitki kompozisyonları bir takım kriterlerle oluşturulur:

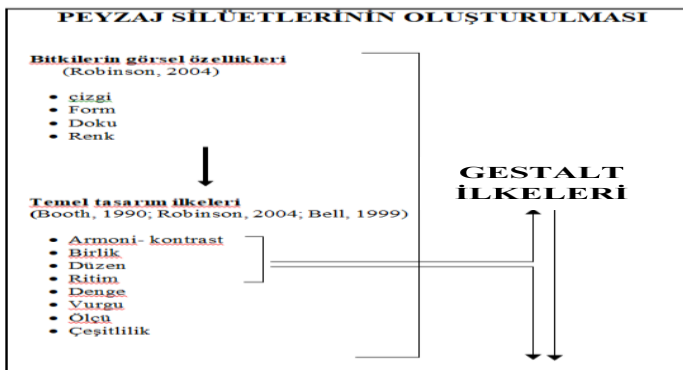
Tablo 3. Bitkilendirme tasarımına ilişkin ilkeler

Bitkilendirme Tasarımında İlkeler
Armoni, kontrast, denge, vurgu, düzen ve çeşitlilik
Armoni, kontrast, denge, vurgu, hiyerarşi, ölçek, hareket ve bakış açıları
Armoni, kontrast, ritim, birlik, denge, vurgu, ölçü ve çeşitlilik

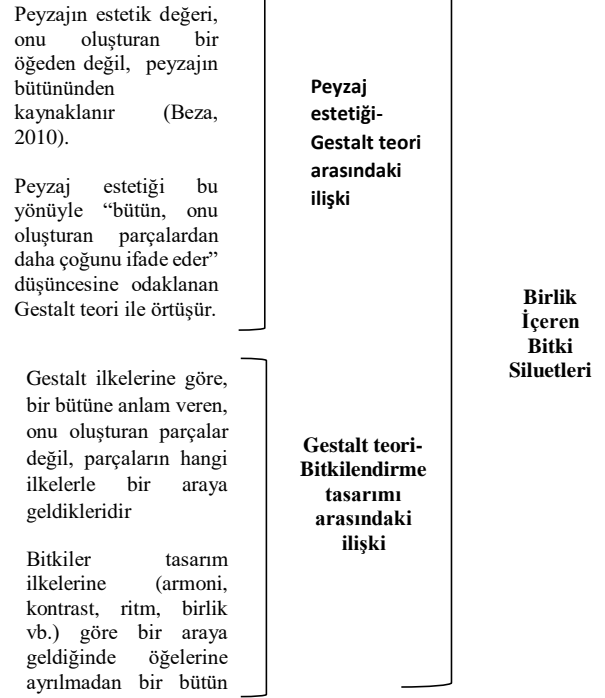
Bitkilendirme tasarımının amacı: mekâna işlevsel ve estetik olarak katkıda bulunmak dolayısıyla kullanıcıların isteklerine cevap verebilmek ve memnuniyet duygusu oluşturmak (Robinson, 1992) ve doğal bitki topluluklarının tanınmasını, yaban hayatı için uygun yaşam ortamı oluşturarak, doğa ile insan arasındaki dengenin onarılmasına yardımcı olmaktır (Dee, 2001). Bitkilendirme tasarımı peyzajın manzara güzelliğini doğrudan etkiler ve peyzajın sahip olduğu manzara güzelliği son dönemlerde peyzaj planlama ve yönetim stratejilerinin önemli bir bileşeni olmuştur (Daniel, 2001; Scott, 2002). Çünkü estetik nitelikleri iyi ve manzara güzelliğine sahip peyzajlardan alınan estetik memnuniyet, o peyzajın tercih edilebilirliğini, kullanılabilirliğini ve kullanıcıda oluşturduğu olumlu algıyı doğrudan etkileyen bir durumdur (Richard ve Gobster, 1990). Dolayısıyla «estetik memnuniyet», bitkilendirme tasarımının önemli bir hedefidir.

Biçimsel Estetik-Gestalt Teori ve Bitkilendirme Tasarımı Arasındaki İlişki

Bir tasarımda “birlik”ten dolayısıyla da “düzen”den söz edebilmemiz için o tasarımı oluşturan öğelerin ölçü, biçim, renk ve doku gibi özellikleri, gestalt ilkeleri uyarınca yan yana gelmelidir. Bu bilgiler “özünü biçim algısından alan biçimsel estetik ile gestalt teorisini bitkilendirme tasarımıyla ilişkilendirir” (Yılmaz ve ark., 2018). Biçimsel estetik-gestalt teori ve bitkilendirme tasarımı arasındaki ilişki çalışma kapsamında şu şekilde özetlenmektedir:

Şekil 1. Bitkilendirme tasarımı-biçimsel estetik-gestalt teori-estetik

göz beyin arasındaki iletimle değerlendirir ve bunu sezgisel bir cevaba dönüştürür (Laurie, 1975). Bu nedenle tasarımcı, peyzaja bakan kişinin estetik memnuniyetini vereceği ipuçları ile istediği gibi yönlendirebilir. O halde bu, bir peyzaj silüetinde nasıl yapılabilir? Sorusunun yanıtı, bitkilerin oluşturduğu silüetlerin biçimsel estetik açılarından değerlendirilmesiyle aranabilir.

Bu nedenle bitkilendirme tasarımı, biçimsel estetik, gestalt teori ve estetik memnuniyet arasında bağ şu şekilde özetlenmiştir (Yılmaz ve ark., 2018’den uyarlanmıştır);

Tasarımcı, Gestalt ilkelerinden özellikle “benzerlik, yakınlık ilkesini” kullanarak, bitkilerden benzer özellikler (form, doku, renk) içeren gruplar oluşturur.

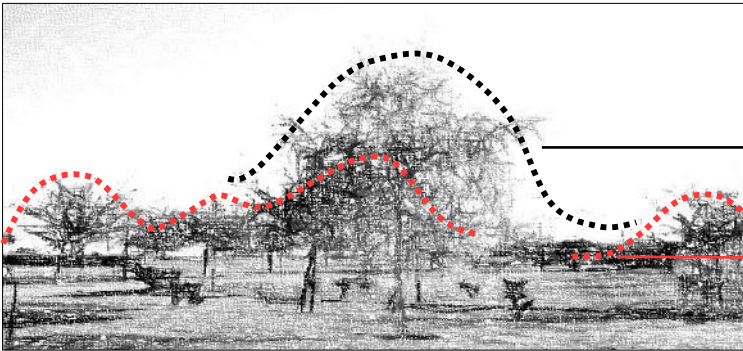
Bitki silüetleri şu özellikte tasarlandığında biçimsel estetik özellik içerir:

- Bitkilerin görsel özellikleri arasında süreklilik sağlanarak ve bitki gruplarının belirli aralıklarla tekrarı ile ritim özelliği güçlendirilir. Böylece bitki kompozisyonuna belirgin bir şekilde “düzen” kazandırılır.
- Bitkilerin görsel özellikleri arasında uyum ve kontrast prensipleri birlikte kullanılarak “karmaşıklık” özelliği artırılmalıdır.

- Form, renk ve dokudaki armoniklik, bitki silüetini oluşturan bitkilerin bütüncül bir görsel etki oluşturmaması sağlar ancak bu etkinin monotonluğa dönüşmemesi silüetin bütününde oluşturulan kontrastlıklar ile sağlanır. Böylece monotonluk oluşturmayacak şekilde armoni elde etme “düzen” ve “benzerlik”i başarılı şekilde sağlar.
- Bitkilerin görsel özelliklerini (form, doku, renk) kullanarak gruplar oluşturulur ve bu grupların bitki kompozisyonundaki ritmik değişim sağlanmalıdır. Çünkü bu, karmaşıklığı güçlendirir.

- Bitkilerin doku ve formları arasında süreklilik sağlanarak ve bitki gruplarının belirli aralıklarla tekrarı ile “ritim” özelliği güçlendirildi.
- Formlar ve dokular arasında uyum ve kontrast prensipleri birlikte kullanılarak “karmaşıklık” özelliği artırıldı.

Bitki formları ve dokuları arasında uyumu sağlamak için;

- Bitki formlarının ve dokularının tekrarı, silüetlerin karmaşıklığını güçlendirmek ve tekrarın neden olduğu monotonluk hissini azaltmak için kontrast bileşenlerle çeşitlendirilmelidir.
- Benzer form ve dokudaki bitkilerin ölçüleri arasında hiyerarşik değişim ve tekrar olmalıdır.

Şekil 2. Bitki silüeti üzerinde biçimsel estetik açıdan

II. SONUÇLAR

Bitkilerin önemli işlevlerinden biri mekana kattığı estetik değerdir. Bu estetik değeri sahip oldukları dendrolojik özellikleri ile sağladıkları gibi biçim, renk ve doku gibi görsel özellikleri ile de sağlamaktadırlar. Bu nedenle bitkilerin bir silüetteki biçimsel ve dokusal olarak yan yana gelişlerinin oluşturduğu değer çok önemlidir. Bu değer, o silüetin dizinini, biçimini, ritmini ve karmaşıklığını inceleyen “Biçimsel estetik” ile ölçülür. Peyzaj silüetlerinde sağlanan biçimsel estetik ise insanın çevresini algılamasını ve okumasının kolaylaştırır. Çünkü biçimsel estetik, düzen, ritim, armoni ve karmaşıklık içermektedir. Bu ilkelerin tamamı tasarımcının bir silüetteki elemanlar arasında sağladığı gruplanma düşüncesi ile sağlanır. Bir silüetteki gruplanma ise gestalt organizasyon ilkelerinin varlığı ile sağlanabilir. Çünkü Gestalt algı kuramı, şeklin algılanmasını etkileyen faktörleri, insanların nesnelere organize etme şekillerine göre kurallaştırmıştır. Yakınlık, benzerlik gibi sıralanan bu kurallar algılamayı bir bütün içinde gerçekleştirmekte ve okunabilirliğe, tutarlılığa yardım ederek estetik değeri yüksek bitkilendirme tasarımı yapılmasını sağlar. Bu nedenle bitkilendirme tasarımında, biçimin algısına odaklanmış olan biçimsel estetik ve gestalt teorisindeki ilişki göz ardı edilmemelidir. Bir bitki silüetinde tekrarlayan doku, tekrarlayan biçim ve bunlar arasında ritmik bir değişim yok ise biçimsel estetikten dolayısıyla estetik memnuniyetten söz edilemez. Bu düşünce ile çalışma kapsamında bir bitki silüetinin biçimsel estetik açısından başarılı olabilmesi hangi ilkelerle sağlanabileceği araştırılmıştır ve görülmüştür ki gestalt ilkelerinden benzerlik- yakınlık içeren silüetler düzen ve armonik ilişkiler içermektedir. Bu ilişkilerin arasına katılan dokusal ve biçimsel çeşitlilik ile karmaşıklık sağlanmaktadır. İyi kullanılan çeşitlilik, silüetteki birlik kavramını güçlendirmekte ve silüetin oluşturduğu biçimsel etkiyi daha da başarılı kılmaktadır.

Bu şekilde tasarlanmış çevreler; insanların çevrelerini algılaması, rahatça okuyabilmesi ve estetik memnuniyete ulaşması bakımından önemlidir. Dolayısıyla tasarımcılara tasarım ilkeleri aracılığıyla biçimsel estetik açısından güçlü silüetlere nasıl ulaşılacağı için yol gösterilmeye çalışılmaktadır.

REFERANSLAR

- [1] Bell, S. (2004). *Elements of visual design in the landscape*. (2nd ed.) London: Spon Press.
- [2] Beza, B.B. (2010). The aesthetic value of a mountain landscape: A study of the Mt. Everest Trek. *Landscape and Urban Planning*, 97, 306-317.
- [3] Bishop, I.D., Ye, W.S., Karadaglis, C. (2001). Experiential approaches to perception response in virtual worlds. *Landscape and Urban Planning*, 54, 115-123.
- [4] Booth, N. (1990). *Basic Elements of Landscape Architectural Design*. USA: Waveland Press.
- [5] Daniel, T. C., Vining, J. (1983). Methodological issues in the assessment of landscape quality. In: Altman, I., Wohlwill, J.F. (Eds.), *Behavior and Natural Environment* (pp.39-84). New York: Plenum Press.
- [6] Daniel, T. (2001). Whither scenic beauty? visual landscape quality assessment in the 21st century. *Landscape and Urban Planning*, 54, 267-281.
- [7] De La Fuente De Val, G., Mühlhauser S. H. (2014). Visual quality: An examination of a South American Mediterranean landscape, Andean

- foothills east of Santiago (Chile). *Urban Forestry and Urban Greening*, 13(2), 261-271.
- [8] Dee, C. (2001). *Form and Fabric in Landscape Architecture*. (1st ed.). London: Spon Press.
- [9] Koffka, K. (1999). *Principles of Gestalt Psychology*. (1st ed.). London: Routledge Taylor and Francis Group.
- [10] Habibi, A. (2017). New Approaches to the Landscape Aesthetics Research. *BAGH-E NAZAR*, 14(49), 69-76.
- [11] Lang, J. (1984). Formal Aesthetics and Visual Perception: Questions Architects Ask. *Visual Arts Research* 10, 66-73.
- [12] Lang, J. (1987). *Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioural Sciences in Environmental Design*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- [13] Lang, J. (1988). Symbolic aesthetic in architecture: toward a research agenda. In: Nasar J. L. (Eds), *Environmental aesthetics theory, research, and applications* (pp.11-26). New York: Cambridge University Press.
- [14] Lang, J. (1994). *Urban Design: The American Experience*. New York: John Wiley&Sons. Inc.
- [15] Nasar, J.L. (1994). Urban design aesthetics: the evaluative qualities of building exteriors. *Environment and Behavior*, 26, 377-401. doi-10.1177/001391659402600305
- [16] Reardon, A.P. (2004). *Beyond Intuition: A Perceptual Basis for The Elements and Principles of Design*. Master of Science in Interior Design, Michigan University.
- [17] Reis, A.T.L., Lay, M.C.D. (2010). Internal and external aesthetics of housing estates. *Environment and Behavior*, 42, 271-294. doi-10.1177/0013916509334134
- [18] Richard, E.C., Gobster, P.H. (1990). The Nature and Ecology of Aesthetic Experiences in the Landscape. *Landscape Journal*, 9, 1-8. doi-10.3368/lj.9.1.1
- [19] Robinson, N., 2004. *The Planting Design Handbook*. (2nd ed.). England: Ashgate Publishing Limited.
- [20] Scott, A. (2002). Assessing public perception of landscape: The LANDMAP experience. *Landscape Research*, 27, 271-295. doi-10.1080/01426390220149520
- [21] Ulrich, R.S. (1983). Aesthetic and affective response to natural environment. In: I., Altman, & J.F., Wohlwill, (Eds.), *Behavior and Natural Environment* (pp. 85-125). New York: Plenum Press.
- [22] Yılmaz, S., Özgüner, H., & Mumcu, S. (2018). An aesthetic approach to planting design in urban parks and greenspaces. *Landscape research*, 43(7), 965-983.
- [23] Zusne, L. (1970). *Visual Perception of Form*. New York: Academic Press.